

Azken 25 urteotako euskararen bilakaera Araban

La evolución del euskera en Álava en los
últimos 25 años

L'évolution de la langue basque au cours des
25 dernières années en Araba

The evolution of Basque in Araba
over the last 25 years

AIZPURUA, Jon
Eusko Jaurlaritzako Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza

Sarrera data: 2012-02-21

Onartze data: 2012-07-16

Euskera. 2011, 56, 3. 539-556. Bilbo
ISSN 0210-1564

Araba izan da euskararen indarberritzeari dagokionez bizitasun handien erakutsi duen lurraldea. Euskararen ezagutzari, transmisioari eta, zeresanik ez, erabilerari dagokionez, abiapuntua oso apala izan bada ere, Arabako biztanleen euskalduntzea erritmo bizian ari da hazten azken urteotan.

Euskararen ezagutzari dagokionez, azken 25 urteotan Arabak bizi izan duen aldaketa nabarmena izan da. Hala ere, aldaketarik esanguratsuen adinaren arabera gertatu da. Elebidunak gero eta gehiago dira adin-talde guztietan, baina hazkundera gazteen artean gertatu da bereziki. Araban euskara transmititzeko bide nagusia hezkuntza-sistema eta helduen euskalduntzea izan da. Hortaz, gaur egun Arabako elebidun gehienak euskaldun berriak dira. Arabako elebidunek dituzten ezaugarrien artean, azpimarratzekoa da harreman-sarea, bereziki gertukoa, erdalduna dutela eta, oro har, hobeto moldatzen direla erdaraz euskaraz baino. Ezaugarri horiek erabat baldintzatuko dute euskararen erabilera.

Hitz-gakoak: Araba, euskara, erabilera, transmisioa, bilakaera

Álava ha sido el territorio que mayor dinamismo ha mostrado en cuanto a la recuperación de dicha lengua. Aunque es cierto que el nivel de conocimiento, transmisión y, sobre todo, de uso del euskera era muy bajo, la euskaldunización de los habitantes alaveses está creciendo a un gran ritmo en los últimos años.

El conocimiento del euskera presenta un cambio destacable en Álava en los últimos 25 años, siendo éste aún más significativo en determinadas franjas de edad. Pero el crecimiento se ha producido especialmente entre los jóvenes. El sistema educativo y la euskaldunización de adultos son las principales vías de transmisión del euskera; por tanto, en la actualidad la mayoría de los euskaldunes de Álava son euskaldunberri. Entre los rasgos que caracterizan a los euskaldunberri alaveses es reseñable que su entorno, especialmente el más cercano, es erdaldun y que se desenvuelven mejor en castellano que en euskera. Dichas características condicionan de manera determinante el uso del euskera.

Palabras clave: Álava, euskera, uso, transmisión, evolución.

L'Araba est le territoire qui a fait preuve de plus de dynamisme en matière de réappropriation de la langue basque. Il est certain qu'en matière de connaissance, de transmission et d'usage du basque, l'Araba avait une base très fragile, pourtant l'euskaldunisation des habitants d'Araba croît à un rythme très rapide ces dernières années. Au cours des 25 dernières années l'Araba a connu une évolution très significative en matière de connaissance du basque, elle est d'autant plus importante dans certaines tranches d'âge. Les personnes bilingues sont de plus en plus nombreuses dans toutes les tranches d'âge mais l'augmentation se fait surtout sentir chez les plus jeunes. Sur ce territoire le plus important vecteur de trans-

mission du basque est le système éducatif et le réseau d'alphabétisation des adultes. C'est ainsi que la plupart des bascophones d'Araba sont des euskaldunberri (ou nouveaux bascophones). Les principales caractéristiques des bascophones alavais est que leur environnement immédiat est erdaldun (non bascophone) et qu'ils s'expriment mieux en espagnol qu'en basque. Ces caractéristiques vont conditionner de façon très significative l'évolution de l'usage de la langue basque.

Mots-clés : Araba, langue basque, usage, transmission, évolution.

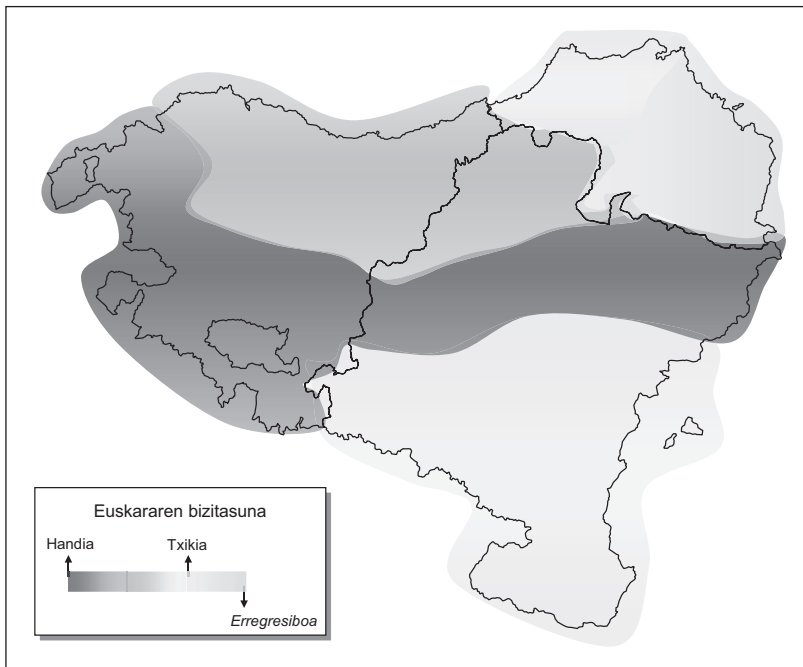
Araba has been the province that has displayed the greatest vitality with respect to the revival of Basque. Even though the starting point has been very modest with respect to the knowledge, transmission and use of Basque, the Basquisition of the inhabitants of Araba has, however, been expanding at a lively pace over the last few years.

With respect to knowledge of Basque, the transformation Araba has undergone over the last 25 years has been considerable. Nevertheless, the most significant change has taken place as far as age is concerned. There are more and more bilingual people across all age groups, but growth has taken place mainly among young people. In Araba the main channel for transmitting Basque has been the education system and the Basquisition of adults. So today most of the bilinguals of Araba learnt Basque as a second language. The most salient feature of Basque bilinguals is the network of relationships, in particular the close one, which is Spanish-speaking and, on the whole, they manage better in Spanish than in Basque. These features determine the use of Basque completely.

Keywords: Araba, Basque, use, transmission, evolution.

Duela bi edo hiru urte, IV. Mapa soziolinguistikoaren irakurketa bukatzen ari ginela, galdera bat sortu zen lan-taldean. Lanean ohituta gaude gu, esparru edo eremu geografiko jakin batean euskararen egoera nolako den azaltzen duten kopuruak irakurtzen. Horietako batzuk egiten ditugunean, haien artean erkatu egiten ditugu, eta horrela, bilakaerak nolakoak diren ezagutzeko aukera izaten dugu. Baina, prozesu horretan gertatzen diren aldaketa horiek non dira biziagoak, non apalagoak? Galdera horri erantzuteko, Pablo Sagardoy lankideak bi/hiru oinarriko aldagai hartu, azken urteotan zer nolako bilakaera izan duten aztertu eta emaitza mapa batean irudikatu zuen.

Euskararen bizitasuna. Euskal Herria



Iturria: Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza. Eusko Jaurlaritza.

Emaitza horri euskararen bizitasuna deitu genion (zalantzak izan genituen izendatzeko orduan). Agian, begi aurrean daukazuen mapan irudikatzen de-

nak ez du erabateko berme zientifikorik, eta zalantzak sor daitezke gunee jakin batean prozesua agertzen dena baino biziagoa edo apalagoa izaten ari den. Baina nik uste ez gabiltzala oso oker adierazten badugu euskararen eremu osoan, Araba izan dela euskararen indarberritzeari dagokionez bizitasun handien erakutsi duen lurraldea. Euskararen ezagutzari, transmisioari eta, zeresanik ez, erabilerari dagokionez, abiapuntua oso apala izan bada ere, Arabako biztanleen euskalduntzea erritmo bizian ari da hazten azken urteotan. Saio honetan, euskarak Araban zer ibilbide egin duen azaltzen saiatuko gara.

Baina zeregin horretan hasi aurretik, kontuan hartu behar dugu hizkuntzaren egoera eta bilakaera ez direla gertakari isolatuak. Hizkuntza gizartearen berezko zatia da, eta gure irakurketa hankamotz geratuko litzatekeen gizartearen baitan gertatzen ari diren aldaketei eta jokabideei begiratuko ez bagenie. Beraz, lehenik eta behin, gizarte arabarraren oinarrizko deskribapena egingo dugu.

2009ko datuen arabera, Arabak 317.000 biztanle ditu. Horietako %75 hiriburuan bizi dira eta %11 Kantauri arabarrean. Gainontzeko eskualdetan arabarren %14 baino ez da bizi. Hortaz, Arabari buruzko irakurketak egitean, Gasteizek duen pisua erabatekoa da. Duela 30 urte egoera antzekoa zen, baina urteekin Gasteizek pisua irabazi du eta gainontzeko eskualdeek galdu.

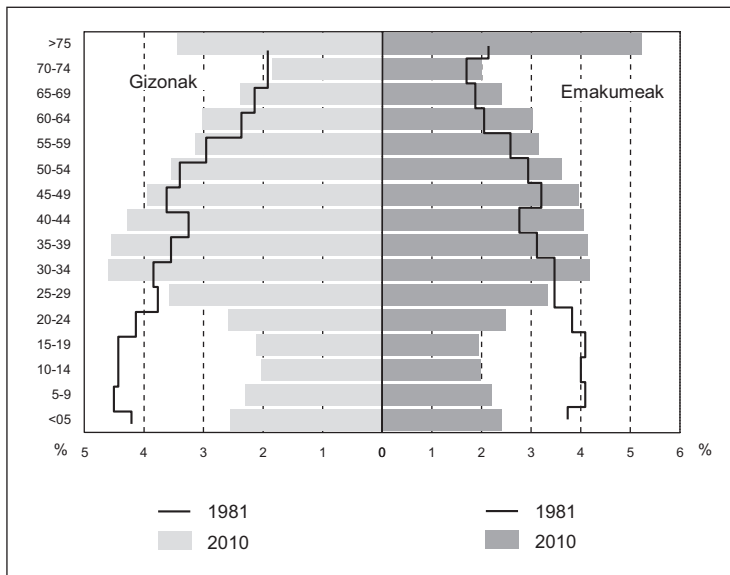
Biztanleriaren bilakaera. Araba, 1981 -2009

	1981		2009	
		%		%
ARABA	257.850	%	317.016	%
Arabako Ibarrek	4.267	1,7	5.905	1,9
Arabako Lautada	200.600	77,8	253.511	80
Arabako Mendialdea	3.645	1,4	3.203	1
Errioxa Arabarra	9.559	3,7	11.594	3,7
Gorbeia Inguruak	5.696	2,2	8.556	2,7
Kantauri Arabarra	34.083	13,2	34.247	10,8
Vitoria-Gasteiz	189.533	73,5	237.150	74,8

Iturria: EUSTAT. 2011.

Biztanleriaren adinari begiratzen badiogu, Euskal Herri osoan bezala, aldaketa begien bistakoa izan da azken 30 urteotan. Biztanleria asko zahartu da eta jaiotza-tasak behera egin du nabarmen. Egia da azken 10 urteotan jaiotza-tasak gora egin duela zertxobait eta, horren ondorioz, adin-talde gazteenetan hazkundea izan dela. Hazkunde hori etorkinen seme-alabei esker gertatu da gehienbat, eta ikusi beharko da datozen urteotan, krisiak krisi, eutsi ahal izango zaion. 1981ean, egoera oso bestelakoa zen. Jaiotza-tasaren beherakada nabaritzen hasita bazegoen ere, 30 urtetik beherako arabarrak biztanleria osoaren erdia baino gehiago ziren (%51), eta 65 urtetik gorakoak %12. Gaur egun, 30 urtetik beherako gazteak biztanleria osoaren %30 inguru dira, eta 15 urtetik beherakoak %14. 65 urte baino gehiago dituzten arabarrak, aldiz, %17 dira.

Adin-piramidearen bilakaera. Araba, 1981-2010 (%)



Iturria: EUSTAT. 2011.

Arabako biztanleria jatorriaren arabera aztertuko dugu jarraian. Gaur egun, Araban bertan jaiotakoak %54 dira eta Euskal Herriko gainerako lu-

rraldeetan %12. Halaber, Arabako biztanleen laurdena (%24) Estatuko lurralderen batean jaio da eta %10 atzerrian. Biztanleen jatorriari dagokionez, azken 10 urteotan izan den gertakaririk esanguratsuena atzeritik etorritakoen hazkundera izan da. Izan ere, 2000. urtean, Araban 3.800 atzeritar bizi ziren (%1,3), eta urterik urte kopurua handituz joan da, 2010ean 28.000 (%8,9) izatera iritsi arte.

Atzeritarren bilakaera. Araba, 1981-2010 (%)

Urtea	Araba		
	Biztanleria	Atzeritarrak	
		Kop.	%
1998	284.595	2.460	0,9
1999	285.748	2.801	1
2000	286.497	3.818	1,3
2001	288.793	5.462	1,9
2002	291.860	8.031	2,8
2003	294.360	10.445	3,5
2004	295.905	12.058	4,1
2005	299.957	15.141	5
2006	301.926	16.857	5,6
2007	305.459	19.392	6,3
2008	309.635	22.840	7,4
2009	313.819	26.021	8,3
2010	317.352	28.210	8,9

Iturria: Instituto Nacional de Estadística INE. 2011.

Atzeritarren multzorik handiena (%40) Hego eta Ertamerikatik (%40) etorri da. Afrikatik etorri direnak %28 dira eta Europatik %26. Europatik etorritakoen artean, portugaldarrak (%36) eta errumaniarrak (%22) dira

gehienak. Atzerritar gutxi batzuek euskara ikasi badute ere, gehienek gaztelania ekarri edo ikasi dute. Eskolatu direnen artean, Helduen Hezkuntza Iraunkorrean (EPA) dihardutenak A ereduari ari dira, baita derrigorrezko hezkuntzan ari diren gehienak ere (2005ean, %76).

Atzerritarren bilakaera, nazionalitatearen arabera. Araba, 1998-2007 (%)

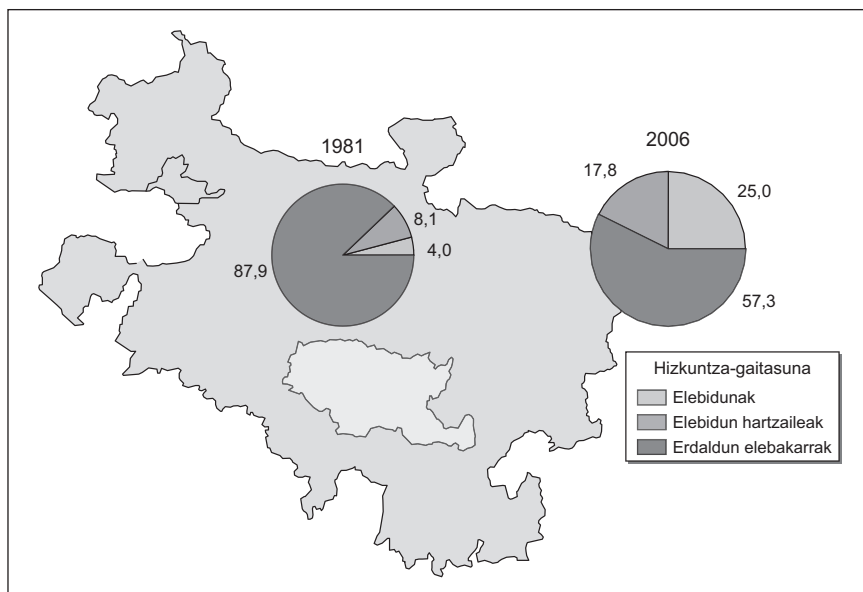
Nazionalitate-taldeak	Araba	
	1998	2007
Europarrak	41,6	26,2
Portugaldar	44	35,8
Frantziar	8,8	5,3
UEko gainontzekoak (15)	35,7	16,5
Errumanar	0,9	21,7
Besterik	10,4	20,7
Afrikarrak	24,8	27,6
Hego-Erdialdeko amerikarrak	24,5	39,9
Besterik	9,1	6,3
Guztira	2.460	19.392

Iturria: EUSTAT. 2011.

Orain arte Arabako gizartearen deskribapen xumea. Hemendik aurrera hizkuntza-aldagaiak jorratuko ditugu.

Zenbat elebidun dago Araban? Eta nolakoak dira elebidun horiek? 2006ko Erroldaren arabera, Araban 72.000 elebidun bizi dira, biztanleriaren laurdena. Horietatik, 53.349 (%74) Gasteizen bizi dira. Araba lurralde erdalduna izaten jarraitzen du. Eskualde gehienak 1. gune soziolinguistikoa daude. Gorbeia Inguruak (%40) eta Kantauri Arabarra (%27) baino ez daude Arabako ehunekoaren batez bestekoaren gainetik. Salbuespena, noski, Aramaio da. Aramaioko elebidunen ehunekoa %80tik gorakoa da, baina lurraldearekiko duen pisua oso txikia da (Arabako biztanle guztiekiko %0,5 eta elebidun guztiekiko %2).

Hizkuntza-gaitasuna. Araba, 1981-2006 (%)

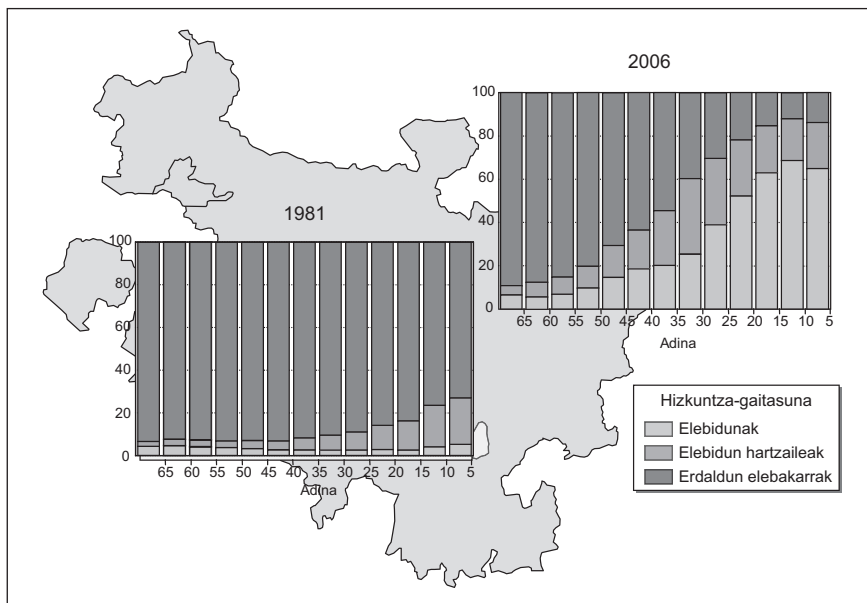


Iturria: Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza. Eusko Jaurlaritza.

Euskararen ezagutzari dagokionez, azken 25 urteotan Arabak bizi izan duen aldaketa nabarmena izan da. Kontuan izan behar dugu 1981ean Araban 9.600 elebidun bizi zirela (biztanleriaren %4). Arabako Lautadan, Ibarretan, Mendialdean eta Errioxan elebidunak ez ziren %1era iristen, eta Gasteizen %3 pasatxo ziren. Sasoi hartan, gaur egun bezala, Gorbeia Inguruak eta Kantauri arabarra ziren eskualderik euskaldunenak, baina horietan ere ehunekoa dezente txikiagoa zen (%28 eta %4, hurrenez hurren).

Hala ere, aldaketarik esanguratsuena adinaren arabera gertatu da. Izan ere, 1981ean elebidunen ehunekoa %6 baino txikiagoa zen adin-talde guztietan. 25 urte beranduago egoera oso bestelakoa da. Elebidunak gero eta gehiago dira adin-talde guztietan, baina hazkundera gazteen artean gertatu da bereziki.

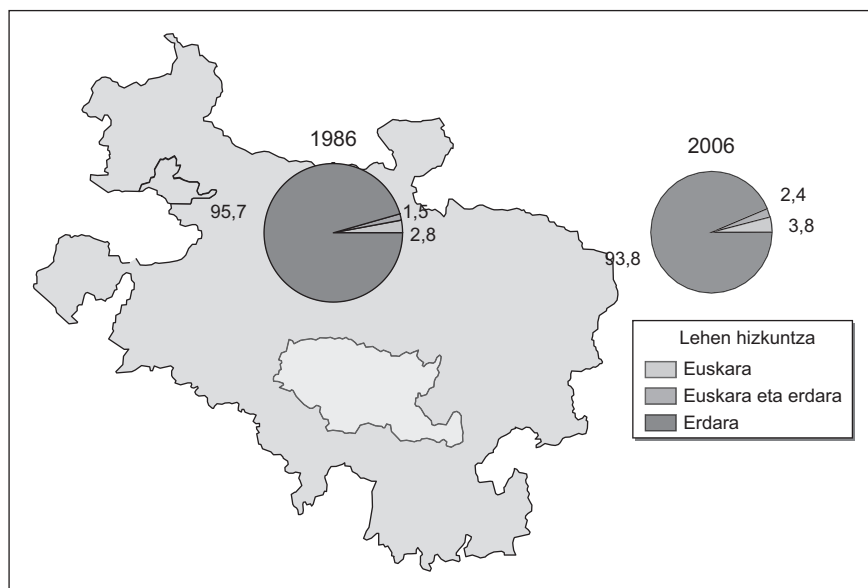
Hizkuntza-gaitasuna adinaren arabera. Araba, 1981-2006 (%)



Iturria: Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza. Eusko Jaurlaritzia.

Nondik atera dira, bada, elebidun horiek guztiak? Galderari erantzuteko ikus dezagun jarraian belaunez belaurik nola transmititu den euskara. Bide nagusiak bi dira: sinple esanda, familia eta eskola edo euskaltegia. Arabaren lehen hizkuntzari begiratzen badiogu, %4k euskara izan du eta %2k euskara eta erdara. Hortaz, arabar gehienek (%94) gaztelania jaso dute gurasoengandik.

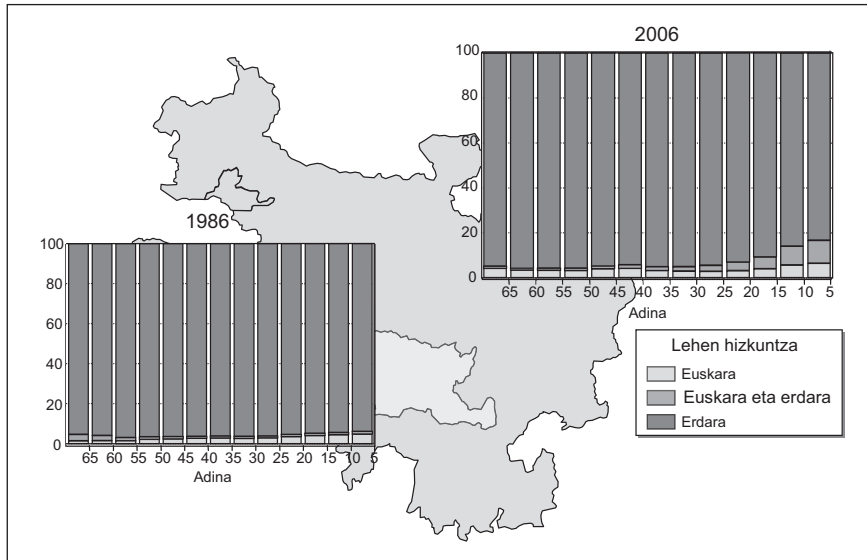
Lehen hizkuntza. Araba, 1986-2006 (%)



Iturria: Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza. Eusko Jaurlaritzak.

Lehen hizkuntza denboran zehar oso gutxi aldatzen den aldagaia da, eta bizitza osorako da gainera. Hortaz, normala denez, Araban euskara transmititzeko bide nagusia ez da familia izan azken 25 urteotan, hezkuntza-sistema eta helduen euskalduntzea baizik.

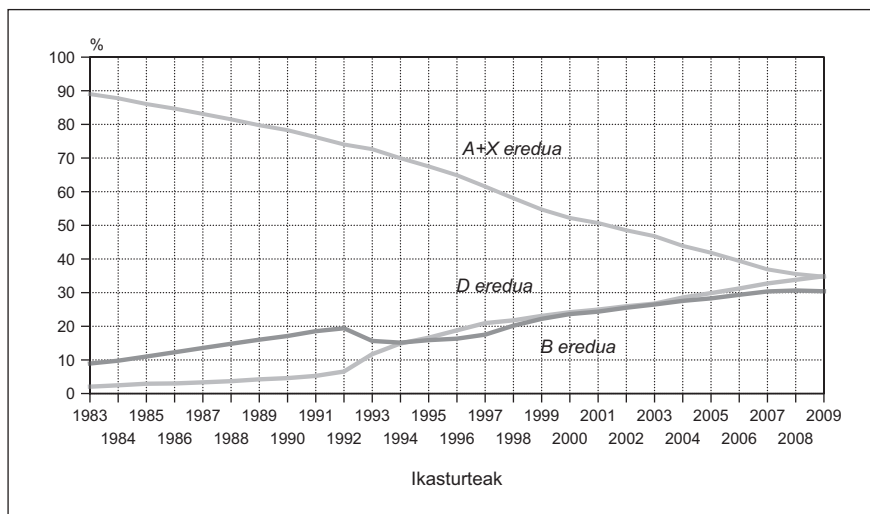
Lehen hizkuntza. Araba, 1986-2006 (%)



Iturria: Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza. Eusko Jaurlaritzia.

2009/10 ikasturtean, unibertsitatez kanpoko irakaskuntzak 55.300 ikasle zituen Araban. Horietako %35 D erduan aritu dira eta beste horrenbeste A erduan. D erdua nagusi da Arabako mendialdean, Arabako Errioxan, Gorbeia aldean eta Kantauri arabarrean. Arabako ibarretan, aldiz, B erdua da nagusi eta Arabako lautadan eta Gasteizen bertan A erdua.

Irakaskuntza ez unibertsitaria, ereduaren arabera.
ARABA, 1983-84/2009-2010 (%)



Iturria: EUSTAT. 2011.

Ikasmilari dagokionez, ikasmila zenbat eta txikiagoa orduan eta handiagoa da D ereduaren pisua. Haur Hezkuntzan, esaterako, dagoeneko D eredia da nagusi (%50). Lehen Mailako Hezkuntzan D ereduaren izena eman dutenak %40 dira, eta ikasle gehienek B eredia aukeratu dute (%45). DBHn, hiru ereduak oso parekatuta daude: %35 D ereduaren, %33 B ereduaren eta %31 A ereduaren. Batxilergoan, aldiz, A ereduaren ikasleen %62 matriculatu dira eta D ereduaren %38. Azkenik, Erdi eta Goi mailako Lanbide Heziketan A ereduaren nagusitasuna erabatekoa da (%91). Gainerako %9ak D ereduaren dihardu.

Irakaskuntza ez unibertsitarioa, ereduaren eta mailaren arabera.
ARABA, 2009/2010

Ereduak	Araba			
	Guztira	A+X	B	D
Haur Hezkuntza	13.659	5,0	44,4	50,6
Lehen Mailako H.	16.479	15,0	44,6	40,4
DBH	10.163	31,4	33,2	35,5
Batxilergoa	4.420	62,4	0	37,6
EGLH	4.665	90,9	0	9,1

Iturria: Hezkuntza, Unibertsitate eta Ikerketa Saila.

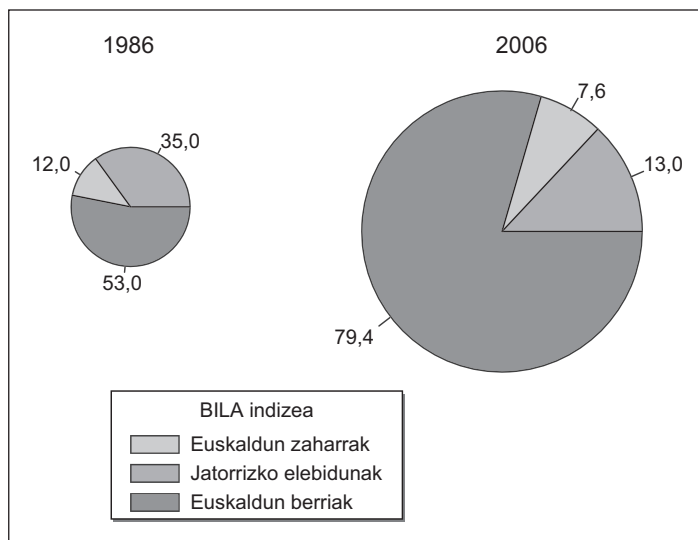
Ez dakit helduen euskalduntzeari merezi adina arreta jarri zaion beti. Baina euskara berreskuratzeko prozesuan ezinbesteko tresna izaten ari da. Adin bate-tik gorako hainbat eta hainbat euskal herritarrek jaso du euskara euskaltegian edo hizkuntza-eskolan. Azken hamarkadan, esaterako, euskaltegian aritutako 6.000 arabarrek gainditu dute 9. urratsa, hau da, gainditu dute B2 maila.

Lehenago esan dut azken 25 urteotan Araban euskara transmititzeko bide nagusia ez dela familia izan. Horrekin adierazi nahi nuen euskarak izan dituen irabazi-kopuru handienak ez direla familia bidezko transmisioaren bidez lortu. Baina horrek ez du esan nahi inondik inora Araban gurasoek seme-alabei euskara transmititzen ez dietenik. Izan ere, azken 25 urteotan jaiotako seme-alaben %90etik gora euskara bakarrik jaso du etxean guraso biek euskara dakitenean; eta gainontzeko ia guztiak euskara eta gaztelania. Euskara gurasoetako batek bakarrik dakienean, euskara jaso duten seme-alabak %65etik gora dira, gehienak gaztelaniarekin batera. Bide batez esan, transmisioa handiagoa dela euskara dakienean ama denean.

Euskara nola transmititu den ezagutu ondoren, jarraian datorren galdera honakoa da: nolakoak dira azken bi hamarkadatan Arabak irabazi dituen elebidun horiek? Ba al dago desberdintasunik orduko eta gaur egungo elebidunen artean? Horretarako ariketa erraz bat egin dugu. Badakigu nola jaso duten euskara eta elebidunak direla. Hortaz, bi aldagai horiek gurutzatu eta BILA izeneko indizearen arabera sailkatu ditugu. 1986an, Arabako euskaldunen er-

dia pasatxo (%53) euskaldun berriak ziren, hau da, etxetik kanpo ikasi zuten euskara. Etxean euskara jaso zuten elebidunak %35 ziren eta euskara eta erdara jaso zutenak %12. Hogei urte beranduago, asko hazi dira hiru multzoak. Hau da, askoz euskaldun berri, jatorrizko elebidun eta euskaldun zahar gehiago dago, baina euskaldun berrien eta euskaldun zaharren proportzioak dezentente aldatu dira. Izan ere, gaur egun Arabako elebidun guztien ia %80 euskaldun berriak dira eta euskaldun zaharren proportzioa %13koa da. Euskaldun berrien ezaugarriak ondo zehaztuta daude. Elebidun guztien batez bestekoa baino gazteagoak dira, harreman-sarea, bereziki gertukoa, erdalduna dute eta, oro har, hobeto moldatzen dira erdaraz euskaraz baino. Ezaugarri horiek erabat baldintzatuko dute euskararen erabilera, jarraian ikusiko dugun bezala.

BILA indizea. Araba, 1986-2006 (%)

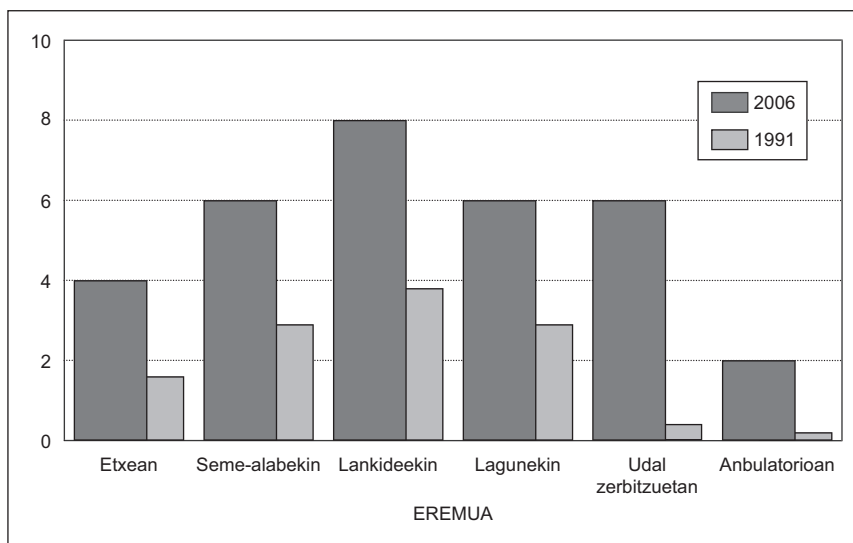


Iturria: Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza. Eusko Jaurlaritzza.

Euskararen erabilera txikia da erabilera-eremu guztietan. Irudiaren eskalari begiratzen badiogu (Otik 10era bitartekoa), berehala ohartuko gara

%8tik beherakoa dela eremu guztietan. Erabilera handiagoa da etxetik kanpo eta eremu formaletan, etxe barruan baino. Hala ere, azpimarratzekoa da azken 15 urteotan, euskararen erabilerak izan duen gorakada.

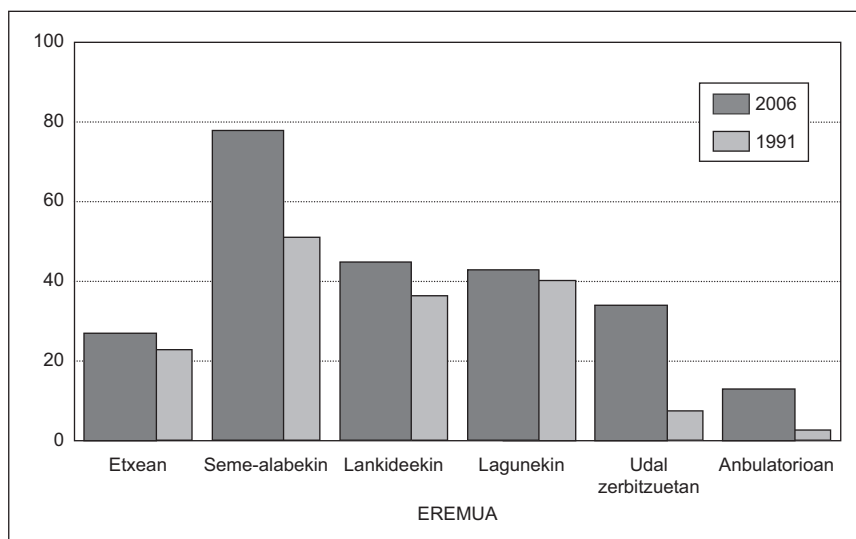
Euskara gaztelania beste edo gehiago erabiltzen dutenen bilakaera eremuaren arabera. ARABA, 1991-2006 (%)



Iturria: Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza. Eusko Jaurlaritzza.

Batek pentsa dezake gorakada hori elebidunen hazkundeari berari esker izan dela. Hau da, gaur egun euskaraz dakien pertsona gehiago daudenez, normala da euskara gehiago erabiltzea. Eta hori egia da, baina ikus dezagun egia osoa den. Horretarako, elebidunen erabilerak baino ez ditugu kontua izango. Hasteko esan erabilera-tasa askoz handiagoa dela (eskala 0tik 100era bitartekoa da). Etxetik kanpoko erabilera etxekoa baino handiagoa da, seme-alabekikoa izan ezik. Seme-alabekin familiako gainerako kideekin baino askoz euskara gehiago erabiltzen dugu. Azkenik, elebidunak bakarrik kontuan hartuta ere, azken 15 urteotan euskararen erabilerak gora egin du aztertu ditugun erabilera-eremu guztietan.

Euskara gaztelania beste edo gehiago erabiltzen duten ELEBIDUNen bilakaera eremuaren arabera. ARABA, 1991-2006 (%)



Iturria: Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza. Eusko Jaurlaritza.

Laburbilduz

Euskararen berreskuratze-prozesua bizitasun handikoa izan da azken 25 urteotan.

Euskarak izan dituen irabaziak batez ere hezkuntzari eta helduen euskalduntzeari esker etorri dira, familia bidezko transmisioari esker baino.

Arabako elebidun gehienek harreman-sare erdalduna dute (bereziki etxekoa) eta erraztasun handiago dute erdaraz euskaraz baino.

Horrek, nahitaez, eragina du euskararen erabileran. Euskararen presentzia txikia da erabilera-eremu guztietan.

Hala ere, azpimarratzekoa da gaur egun euskara gehiago erabiltzen dela duela 15 urte baino.